

УДК 342.951

Л. М. Дорофєєва, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та міжнародного кримінального права
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ: СТАНДАРТИ І РЕАЛІЇ

Проаналізовано зміни у структурі митних органів. Досліджено міжнародні стандарти організації та управління митними адміністраціями, оцінки спеціалістів, науковців, політиків і бізнесменів щодо створення єдиного податково-митного відомства та пропозиції його подальшої модернізації. Доведено необхідність підготовки довгострокових проектів перебудови їхньої діяльності.

Ключові слова: митниця; структура митних органів; митні прототипи; митний постаудит.

The article is dedicated to the analysis of changes in the Ukrainian customs bodies structure. The arguments and the order of their reforming in 2012–2014 are studied closely, when there was a unification of the tax and customs services in one establishment, and also the propositions as for the future modernization of the customs offices are expounded.

The international standards in the sphere of organization and management of customs administrations, which are accumulated in the Customs Blueprints, are researched. The monitoring of the critical inquiries by the specialists, scientists, politicians, and businessmen as for the creation of the unified tax-customs establishment, draft laws and scientific researches as for its future modernization has been performed. The attention on the projects, aimed at the revival of the autonomy of the customs service, is emphasized.

The current misunderstanding of the reforming options of the domestic customs bodies is stated, the necessity of the arrangements for the long-term projects of the reorganization of the iractivities is rationalized.

Key words: customs; customs bodies structure; customs blueprints; customs postaudit.

Постановка проблеми. З підписанням і ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом активізувались процеси перебудови практично всіх державних органів. Ураховуючи державотвірне значення вітчизняної митної служби, її реформування перебуває в зоні підвищеної уваги як Уряду, так і суспільства. Надзвичайно важливим має стати створення організаційної моделі митних органів, здатної ефективно виконувати покладені на них завдання, оскільки саме завдяки налагодженому механізму функціонування митних органів європейських країн їхні митні служби гарантують регулярне надходження коштів до

© Л. М. Дорофєєва, 2016

держбюджету, захищають економічні інтереси та інтереси громадян, ведуть активну боротьбу з міжнародною організованою злочинністю [1, 121]. Пріоритетними у цьому питанні стануть європейські та міжнародні стандарти організації діяльності митних адміністрацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з модернізацією та вдосконаленням системи митних органів, активно вивчали видатні науковці: юристи, економісти, політологи, спеціалісти в галузях державного управління та державної служби, фахівці з митної справи, серед яких: І. Г. Бережнюк, А. Д. Войцешук, Є. В. Гармаш, Є. В. Додін, О. В. Іванов, О. В. Коломоєць, В. Т. Комзюк, Б. А. Кормич, А. В. Мазур, П. В. Пашко, Д. В. Приймаченко, В. В. Прокопенко, О. П. Федотов, В. В. Ченцов, І. С. Шулатова, І. П. Яковлев та ін.

Проте швидкі зміни в системі органів виконавчої влади, що відбулись упродовж останніх чотирьох років на фоні практичної зміни міжнародних стандартів митної діяльності, а також запропоновані подальші кроки щодо модернізації митних органів України, на нашу думку, потребують додаткових досліджень.

Мета статті – дослідження організаційних і структурних змін, проведених у 2012–2014 рр. у системі митних органів, та аналіз наслідків цього формування. Для досягнення мети необхідно розглянути нормативно-правові й розпорядчі акти, що вплинули на організацію та діяльність органів, які безпосередньо здійснювали митну справу, з'ясувати умови їх прийняття, а також ступінь реалізації (завершеності) проведених реформ.

Оскільки якість і результативність проведених змін характеризують не лише суто статистичні дані чи офіційну позицію керівників відомства, доречно дослідити думку вчених, практиків, політиків та представників бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Більш ніж тисячолітня історія створення, розвитку та функціонування української митниці дозволяє стверджувати, що вона завжди була невід'ємним інститутом державності: захищала економічні інтереси, забезпечувала поповнення бюджету держави та її безпеку.

В умовах євроінтеграційного вибору України, нерозривно пов'язаного із системними перетвореннями в усіх сферах державного регулювання, слід проаналізувати ті зміни в системі центральних органів виконавчої влади країни, які забезпечують формування й реалізують державну митну політику щодо їх відповідності міжнародним стандартам.

Статус митної служби в системі державного управління кожної країни має свої особливості, зумовлені історичним досвідом зовнішньоекономічних зв'язків держав, традиціями управління економікою і зовнішньоекономічною діяльністю, структурою системи органів виконавчої влади тощо. Основні відмінності в механізмах державного управління митною справою обумовлені пріоритетами митної політики, визначенням статусу і функцій митної служби, отже, визначають специфіку організації самих митних органів і насамперед їхню адміністративну підпорядкованість [2, 333].

Зазначимо, що розвинені держави, які мають багатий досвід регулювання податкових і митних відносин у ринковій економіці, поступово виробили свої моделі побудови податкової та митної системи. Одна з них – трансформація податкової та митної служби в єдиний орган виконавчої влади. Це досить нове явище в цьому напрямі [3, 108].

Митний кодекс ЄС не враховує питань організації митної служби, залишаючи їх на розсуд національного законодавства, оскільки інституційна організація митної справи, як і організація будь-якої виконавчої діяльності, регулюється нормами адміністративного права. Так само механізм митної справи – система, структура, проходження служби та інші аспекти її організації регламентуються нормами національного адміністративного права [4, 187].

Для України важливо дослідити й використати кращий європейський досвід з питань організації митної адміністрації. У концентрованому вигляді його акумульовано в так званих митних прототипах – стандартах, запропонованих Європейською комісією для митних адміністрацій країн, кандидатів на вступ до Європейського Союзу.

У сфері організації та управління митними адміністраціями прототипами визначено стратегію, а саме створення сучасної митної адміністрації, яка відповідатиме міжнародним стандартам, задовольнятиме потреби зацікавлених сторін за допомогою ефективного планування справи, управління, внутрішньої та зовнішньої системи зв'язку. Необхідними заходами для реалізації цієї мети європейські митні служби насамперед вважають реалізацію довгострокової стратегії розвитку митної адміністрації, яка підтримує національний бюджет та економічну політику, задовольняє вимоги сучасної торгівлі та ділового міжнародного середовища, використовує принципи ефективності й результативності [5, 226–227].

Запорука належної та злагодженої роботи будь-якої митної структури – її вдосконалена, потужна та водночас мобільна й автономна система митних органів. Заручившись думкою фахівців, переконані, що саме від цього аспекту певною мірою залежать благоустрій, захищеність і впевненість у “завтрашньому дні” всієї міжнародної спільноти [6, 7].

Як зазначають спеціалісти, в успішній роботі митниці зацікавлена більшість міжнародних організацій, керівництво країни, установи державної влади, митні служби інших країн, учасники зовнішньоекономічної діяльності, фізичні та юридичні особи, представники різних соціальних верств населення [7, 126]. Успішність може визначатись як здатність певного державного органу швидко, економічно, раціонально та ефективно виконати поставлені перед ним завдання. Функціональні та структурні зміни в системі й організації діяльності вітчизняних митних органів мають перманентний характер. При цьому вважається, що митна система України пройшла довгий еволюційний шлях і з кожним етапом реорганізаційних змін наближається до загальноприйнятих європейських стандартів [8].

У цілому позитивно сприймаючи необхідність системних перетворень у здійсненні митної справи та відзначаючи активне впровадження рекомендацій Всесвітньої митної організації та Ради Європи, зазначимо, що за період з грудня 2012 р. вітчизняні митні органи зазнали реформ, які не завжди вдосконалювали (покращували, змінювались у бік поліпшення), а скоріше трансформували їх структуру. Виходячи із семантики цього терміна, трансформацію розглядають як зміну, перетворення виду, форми, істотних властивостей чого-небудь, а її синоніми – це переродження, перевтілення, перебудова [9].

Якщо розглядати хронологію розвитку структури української митниці за останні 25 років, тут можна виокремити період 1991–2012 рр., коли зміна структу-

ри, підпорядкування та внутрішня організація її діяльності проводились у цілком визначеному напрямі вдосконалення, з урахуванням вимог поступової адаптації щодо стандартів діяльності, рекомендованих Всесвітньою митною організацією. При цьому у 2008 р., на думку Є. В. Додіна та О. П. Федотова, тенденції функціонування світового співтовариства поставили низку нових завдань перед митною службою України, які потребували проведення докорінної та, нарешті, як сподівались учені, остаточної модернізації системної діяльності митної служби [6, 7]. Через сім років – у 2015 р. – ситуація вже не здавалась такою оптимістичною, а реорганізація митниць ДФС тим самим автором характеризувалась як цілком затягнута й заплутана, яка більше нагадує не реструктуризацію, а навпаки – оптимізацію, помножену на безкрайній ротаційний процес, що поволі спричиняє тотальну розгубленість і деморалізацію особового складу [10, 41].

Так, Указом Президента України від 24 грудня 2012 р. № 726 “Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади” фактично проведено об’єднання податкової та митної систем, що вдало охарактеризовано професором В. В. Ченцовим як “об’єднання гігантів з армією територіальних органів” [11, 334]. При цьому було принципово змінено структуру та підпорядкування територіальних митних органів: зі складу митниць до Головних управлінь Міністерства доходів і зборів України в областях були передані структурні підрозділи, безпосередньо задіяні у митному контролі та оформленні (інформаційних технологій, статистики, митних платежів, аудиту), на 80 % скорочено відділи правової роботи, повністю – підрозділи з протидії корупції.

Не продумана у деталях та організаційно погано забезпечена реформа, яку керівництво Міндоходів намагалось позиціонувати як кращий досвід європейських і світових податково-митних служб (в основу якого, на переконання закордонних експертів, покладено модель об’єднаного функціонування податкових і митних органів Великобританії), не призвела до колапсу в роботі митниць у 2013 р. лише тому, що в переважній більшості органів продовжували працювати посадові особи, де-юре переведені до штату головних управлінь Міндоходів в областях. Територіально залишились у митницях та “напівлегально” функціонували підрозділи (або окремі посадові особи), що забезпечували безперебійну роботу програмного забезпечення та супутникового зв’язку, обслуговування комп’ютерної техніки, адміністрування митних платежів, вели статистику зовнішньоекономічної діяльності та супроводжували судові спори.

Передання функцій проведення документальних перевірок як форми митного контролю підрозділам головних управлінь, у структурі яких були створені відділи податкового та митного аудиту, було доповнено введенням мораторію на перевірку бізнесу, фактично знищило систему постаудитконтролю, яка традиційно вважається належною противагою спрощенню та прискоренню митних процедур.

Це призвело до певного розбалансування системи митного регулювання, оскільки спрощення митних процедур слід проводити паралельно із забезпеченням дійового митного контролю під час та після митного оформлення, оскільки ефективність здійснення митних процедур залежить від чіткого виконання функцій, пов’язаних, наприклад, з адмініструванням митних платежів у різних структурних

підрозділах, але в межах єдиного “митного блоку”. Про це свідчить зарубіжний досвід організаційної побудови структур, до складу яких входять як податкові, так і митні органи [12, 27].

Від проголошеної у березні 2014 р. ліквідації Міністерства доходів і зборів України (Міндоходів) очікували відновлення втраченої самостійності митних органів, прогнозувалось роз’єднання штучно “схрещеної” структури. Постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2014 р. № 67 було не лише ліквідовано Міндоходів, але й припинено здійснення незавершених до того часу заходів щодо реорганізації Державної податкової служби і Державної митної служби, відновлено діяльність цих служб та визначено, що Державній митній службі повертається статус центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України (Уряд) через міністра фінансів, котрий забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи [13].

Подальші кроки Уряду певний час підтверджували намір відмовитись від невдалої спроби скопіювати закордонний досвід. Так, Постановою Уряду від 5 квітня 2014 р. № 85 було затверджено граничну чисельність працівників апарату й територіальних органів центральних органів виконавчої влади для Державної податкової служби: 1460 одиниць – центральний апарат і 44 664 – територіальні органи; для Державної митної служби відповідно – 327 одиниць для центрального апарату й 12 405 – для митниць [14]. На рівні територіальних органів розпочато підготовку до передачі документів, створених у процесі функціонування екс-митних підрозділів, та повернення персоналу митниць, котрих упродовж 2013 р. було переведено до штату головних управлінь Міндоходів в областях.

Відтак, досить неочікувано 21 травня 2014 р. Урядом було прийнято рішення про утворення Державної фіскальної служби як центрального органу виконавчої влади, реорганізувавши Міністерство доходів і зборів шляхом перетворення, з одночасним визнанням таким, що втратило чинність раніше ухваленого рішення про його ліквідацію [15]. 8 липня 2014 р. було оприлюднено та вступило в дію Положення про Державну фіскальну службу України, затверджене Постановою Уряду від 21 травня 2014 р. № 236 [16], зміст якого мало чим відрізнявся від Положення про Міністерство доходів і зборів України, яке закріплювало подальше функціонування в складі Державної фіскальної служби України (далі – ДФС) податкових і митних органів. ДФС України була включена до системи центральних органів виконавчої влади, чия діяльність спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України, а оскільки повноваження на формування політики у визначеній сфері належить до повноважень міністерств, ДФС лише реалізовує державну політику у сфері державної митної справи, а формує її Міністерство фінансів України.

Як зазначав О. П. Федотов, комплексне оновлення системи органів митного спрямування в Україні мало наслідком зміну за останні кілька років (2013–2014 рр.) чотирьох державних центральних адміністрацій, які впроваджували у життя єдину державну митну політику [17, 104].

У межах наданих повноважень Міністерство фінансів України активізувало запровадження інституційних змін ДФС, які, на думку його керівництва, дозволять значно підвищити якість надання державних послуг громадянам та бізнесу, зосере-

дивши увагу насамперед на фіскальній складовій діяльності митниць. Тому з червня 2015 р. Міністерство фінансів здійснює розраховану на 2 роки та узгоджену з МВФ реформу ДФС, яка має сприяти поглибленню інтеграції податкових і митних органів у структурі ДФС, аж до повної ліквідації митниць як територіальних органів і юридичних осіб та включення їх до структури регіональних підрозділів ДФС.

Представленим проектом Закону України від 30.06.2015 р. № 2177а “Про внесення змін до Митного кодексу України щодо оптимізації територіальних органів Державної фіскальної служби” передбачається утворення єдиного територіального органу ДФС на рівні регіону, якому підпорядковуватимуться митниці та податкові інспекції. Така пропозиція обґрунтовується тим, що це дозволить оптимізувати територіальні органи ДФС та скоротити чисельність працівників. При цьому, виходячи із запропонованих положень про те, що “у міру необхідності митниці створюються в населених пунктах, на залізничних станціях, в аеропортах, морських і річкових портах та інших об’єктах, розташованих у зоні діяльності територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову і митну політику”, йдеться про структурну одиницю із повноваженнями, якими нині наділені митні пости [18].

Цей підхід до реформування митних органів досить критично оцінюють спеціалісти й науковці. Так, колишній голова Державної митної служби України А. В. Макаренко зауважує: “З моменту поглинання митниці податковою, а саме до цього призвело так зване “об’єднання” двох служб, усі подальші роки ми спостерігали за стагнацією митниці, ліквідацією основного напрямку її діяльності, професійного складу й нівелюванням ідеї митної справи і митної безпеки країни. З моменту об’єднання двох служб ми втратили головне, що відрізняє митні органи інших держав від української митниці: потужну правоохоронну складову” [19].

Член парламентського Комітету з питань податкової і митної політики (Комітет) Т. Острікова вважає, що модель Міндоходів себе не виправдала, а в результаті об’єднання митниці з податковою втрачено цілу низку функцій митниці, у тому числі з експортного контролю, захисту інтелектуальної власності, здійснення митного постаудитконтролю. Голова цього ж Комітету Н. Южаніна аргументує необхідність створення самостійної митної системи тим, що зараз (у складі ДФС) митниці не приділено належної уваги, а реформи, які мали проводитись у сфері інформаційного забезпечення та кадрової комплектації, провалені.

На фоні стверджень науковців про те, що критерієм ефективності будь-якої трансформації митної системи має визнаватись якість виконання митними органами сервісної функції [20, 95], суб’єкти зовнішньоекономічної діяльності в об’єднанні двох контрольних органів побачили не позитивні зміни та економічну вигоду, а створення “фіскального монстра” з високим рівнем корупції, неефективними і непрозорими функціями та компетенцією. Відтак, наголошують на тому, що митниця має стати окремою інституцією [21].

Ще 2009 р. фахівці зазначали, що реформування системи органів виконавчої влади в Україні відбувалося суперечливо: перестановка та зміна керівників, перейменування органів, ліквідація одних і створення інших – все це в умовах браку уваги до виконання стратегічних завдань і дотримання передбаченої законами від-

повідальності органів виконавчої влади за свою управлінську діяльність [22, 158]. Прикладом саме такого перманентного реформування стали ті зміни, що відбулись у системі національної митної служби. Досліджуючи адміністративно-правове регулювання в галузі митної справи, О. В. Іванов зазначає, що з моменту свого утворення в 1991 р. і дотепер система вітчизняних митних органів зазнала щонайменше сім кардинальних реорганізацій. На сучасному етапі вона перебуває в одній з останніх “оптимізацій” системи органів, безпосереднім завданням яких стало виконання митної справи, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України “Про ліквідацію Міністерства доходів і зборів” від 1 березня 2014 р. № 67, в якій планувалось відновити діяльність Державної податкової служби та Державної митної служби і сформулювати стратегічний план розбудови ефективної моделі публічного адміністрування. Науковець вважає, що ситуація, пов’язана з трирічним процесом “оптимізації” двох державних інституцій, головним призначенням яких є публічне адміністрування податків, зборів, мита й інших надходжень до державного бюджету України, свідчить не про наявність концепції оптимізації системи публічної влади в Україні, а про задоволення політичних амбіцій окремих вищих посадових осіб держави [23, 106–107].

В. Т. Комзюк зазначає, що в усіх суміжних з Україною державах (Румунії, Угорщині, Словаччині, Польщі, Білорусії, Російській Федерації, Молдові), а також провідних державах світу на різних континентах (Австралії, США, Китаї, Японії, Німеччині, Великобританії, Франції) функціонують митні служби, що мають систему відповідних органів, які вони розвивають, удосконалюють, усіяко посилюють, оскільки ці служби й органи є державотвірними й такими, що забезпечують безпеку суспільства й держави, її національні інтереси. Україна ліквідувала свою митну службу як єдину систему державних органів, що в системі державного апарату й механізму порівняно з іншими державними органами працювала досить ефективно [24, 36].

Узагальнюючи зазначені перетворення, І. П. Яковлев наголошує на великій реформаційній динаміці становлення центрального органу виконавчої влади, покликаного втілювати політику в державній митній справі. Погоджуючися, що перебування інституту “митних органів” у стані реорганізації матиме значні перспективи щодо усунення наявних організаційних, компетенційних і процедурних проблем, сприятиме ефективнішому захистові національних митних інтересів, науковець висловлює думку, що частота й непослідовність оптимізаційних заходів свідчать про відсутність концептуального бачення в цій сфері, без якого, з огляду на різноспрямованість темпорально близьких установчих рішень, відбулося також створення ДФС. Критично оцінивши безперервне/часте реформування митних органів, він звертає увагу на те, що модифікації центрального органу виконавчої влади завжди супроводжуються зниженням його управлінської оперативності, виникненням організаційно обумовлених перерв, пріоритетно внутрішньою орієнтованістю адміністрування, невизначеністю службового становища для особового складу і, як наслідок, зниженням його активності [25, 64–65].

Таким, що йде врозріз із логікою інституціоналізації, О. В. Коломоець вважає рішення про включення Державної митної служби України до складу Міністерства доходів і зборів, що було реалізовано В. Януковичем у 2012 р. і підтримано урядом А. Яценюка у 2014 р., коли Міндоходів було реорганізовано в Державну фіскальну

службу України, й через специфіку виконуваних функцій пропонує розглядати систему митних органів як автономне утворення в системі державного апарату [26, 173].

Аналогічної думки щодо реформи української митниці дотримується група народних депутатів, які підготували та зареєстрували проект Закону від 13.01.2016 р. № 376, головною метою якого було створення Національної митної служби України як центрального органу виконавчої влади, роботу якого координуватиме Кабінет Міністрів України через главу відомства [27]. Основними завданнями органу стануть: митний контроль; збирання митних платежів; контроль за правильністю їх нарахування; експортний контроль. До повноважень повернеться право застосовувати не лише фізичну силу та спецзасоби, але й вогнепальну зброю, фактично вилучену з митниці у 2013 р. Метою діяльності такої структури має стати забезпечення захисту внутрішнього ринку й митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, наповнення державного бюджету, а також запобігання митним правопорушенням, очищення відомства від корупції.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З огляду на проаналізовані нормативно-правові акти і законопроекти, висновки науковців і спеціалістів у галузі митної справи маємо висновок, що нині в умовах євроінтеграційного вибору України немає однозначності у питаннях щодо напрямів подальшого реформування митних органів.

Крім принципових питань розвитку та вдосконалення митної складової Державної фіскальної служби України або відновлення митниці як самостійної державної інституції, розвиваються занадто “різновекторні” та недостатньо обґрунтовані ідеї. Так, у 2013 р. об’єднання податкових і митних органів проводилося з урахуванням досвіду Великобританії; 2014 р. упродовж трьох місяців спочатку ліквідується Міністерство доходів і зборів і відновлюється самостійність митних органів, а потім несподівано змінюється перетворенням міністерства на Державну фіскальну службу, в складі якої залишаються об’єднані податково-митні органи; 2015 р. вноситься законопроект щодо повної ліквідації митниць як юридичних осіб, і Уряд навіть анонсує передачу окремих митниць на аутсорсинг іноземним компаніям; 2016 р. вноситься законопроект про створення самостійної Національної митної служби України, а до ДФС запрошується для розроблення плану реформи митної служби України спеціальна місія США, де, на відміну від Великобританії, митні органи об’єднані не з податковими органами, а з прикордонною службою.

Фактично склалася ситуація, коли до завершення одного варіанта реформи запроваджується новий, при цьому не проводиться аналіз результатів попереднього, не дається оцінка запроваджених змін, не підраховується вартість таких новацій, не ставиться питання про відповідальність.

Через таке розмаїття незавершених змін ні уряд, ні суспільство, ні персонал митних органів не відчувають позитивних зрушень, а нестабільність системи та брак чіткої перспективи призводить до зміщення пріоритетів і відсутності мотивування щодо сумлінної роботи. І це у той час, коли від України очікують приведення діяльності митних органів до європейських стандартів і використання кращого світового досвіду.

На нашу думку, не слід удаватись до експериментів із системою органів, яка забезпечує надходження майже половини державного бюджету країни. Реформування української митниці в умовах реалізації Угоди про асоціацію з ЄС потребує

не ситуативних або політичних рішень, а виваженого й науково обґрунтованого підходу. Вважаємо за доцільне розробку сучасної, розрахованої принаймні на 10 років Концепції реформування митних органів України, до підготовки якої слід залучити не лише науковців, а спеціалістів-практиків, міжнародних експертів, а також представників бізнес-спільноти.

Список використаних джерел:

1. Таможенная служба Германии в интегрированной системе таможенных служб Евросоюза [Электронный ресурс] / В. В. Ляховский, Н. С. Переход // Актуальные вопросы таможенного дела. – 2010. – Вып. 1. – 142 с. – Режим доступа : <http://elib.bsu.by/handle/123456789/35640>
2. Ченцов В. В. Митна служба в системі державного управління в зарубіжних країнах: компаративний аналіз / В. В. Ченцов // Університетські наукові записки. – 2009. – № 1. – С. 333–339.
3. Шулатова И. С. Зарубежный опыт формирования и организации единого органа по вопросам фискальной и таможенной политики / И. С. Шулатова // Вестник Воронежского государственного университета. Серия “Право”. – 2014. – № 3. – С. 108–120.
4. Сб. научн. тр. Т. III / Додин Евгений Васильевич ; Одес. нац. юрид. академия. – Львов : Сполом, 2009. – С. 187.
5. Ченцов В. Міжнародні стандарти модернізації митних адміністрацій / В. В. Ченцов // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2015. – Вип. 4 (27). – С. 219–230.
6. Додін Є. В. Сучасна система та структура митних органів України : навч. посібник / Є. В. Додін, О. П. Федотов (Спеціальний випуск журналу “Митна справа”). – Львів : Митна газета, 2008. – 168 с.
7. Чеве́рс А. Определение таможенных функций в условиях экономической интеграции и глобализации / Алдис Чеве́рс // Таможенный научный журнал. – 2013. – № 2. – С. 123–134.
8. Ченцов В. Этапы институционального развития таможенной системы Украины: на пути к стандартам Европейского Союза [Электронный ресурс] / В. Ченцов, Е. Гармаш // Таможенный научный журнал “Таможня”. – 2015. – Режим доступа : ccjournals.eu/ojs/index.php/customs/article/download/498/510.14
9. Энциклопедический словарь экономики и права [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/16427
10. Федотов О. П. Концепція здійснення державної митної справи в площині організації митного оформлення за принципом “єдиного вікна” / О. П. Федотов // Митна справа. – 2015. – № 3. – С. 28–44.
11. Ченцов В. В. Механізми державного управління митною справою: порівняльний аналіз : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / В. В. Ченцов ; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2013. – 453 с.
12. Войцешук А. Д. Вплив інституційних реформ системи митного регулювання на ефективність діяльності митних органів / А. Д. Войцешук // Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур : збірник тез науково-практичної заочної конференції, м. Хмельницький, 25 вересня 2014 р. – Хмельницький : Державний науково-дослідний інститут митної справи. – С. 26–30.

13. Про Державну фіскальну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 236.

14. Деякі питання затвердження граничної чисельності працівників апарату та територіальних органів центральних органів виконавчої влади, інших державних органів : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2014 р. № 85.

15. Про утворення Державної фіскальної служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 160.

16. Про Державну фіскальну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 236.

17. Федотов О. П. Адміністративно-правова концепція здійснення державної митної справи : теорія та практика: дис. ... д.ю.н. : 12.00.2007 / О. П. Федотов. – Одеса, 2016. – 457 с.

18. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо оптимізації територіальних органів Державної фіскальної служби : проект Закону України від 30.06.2015 р. № 2177а.

19. Кириченкова Л. Експертна думка: Чи потрібна бізнесу незалежна митниця. “За” і “проти” [Електронний ресурс] / Кириченкова Л. – Режим доступу : <https://uteka.ua/publication/Ekspertna-dumka-SHi-potribna-biznesu-nezalezhna-Mitnitsya.-Za-i-proti>

20. Мазур А. В. Призначення митних органів: правова норма та орієнтир інституційних реформ / А. В. Мазур // Актуальні проблеми розвитку права і держави в умовах міжнародних інтеграційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2016. – С. 93–95.

21. Чи бути незалежній митниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://robotodavets.in.ua/2016/02/25/chy-buty-nezalezhnij-mytnytsi.html>.15

22. Кульчій І. М. Поняття та особливості органів виконавчої влади в умовах їх реформування / І. М. Кульчій // Збірник праць “Ефективність державного управління”. – 2009. – Вип. 18/19. – С. 155.

23. Іванов О. В. Суб’єкти адміністративно-правового регулювання в галузі митної справи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.2007 / О. В. Іванов. – Запоріжжя, 2015. – 205 с.

24. Комзюк В. Т. Шляхи удосконалення нормативного визначення адміністративно-правового статусу митних органів / В. Т. Комзюк // Право і безпека. – 2013. – № 4. – С. 33–38.

25. Яковлев І. П. Форми і методи публічного адміністрування у державній митній справі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.2007 / Яковлев Іван Петрович. – Одеса, 2016. – 224 с.

26. Коломоець О. В. Митна система в механізмі сучасної держави / О. В. Коломоець // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Юридичні науки”. – 2014. – Вип. 3. – Том 2. – С. 172–175.

27. Про Національну митну службу України : Проект Закону від 13.01.2016 р. № 3763.